

Грицкевич С. Г.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільного права і процесу
юридичний факультет
Івано-Франківського університету права
імені Короля Данила Галицького
(м. Івано-Франківськ, Україна)

КОМПЛЕКСНИЙ АСПЕКТ ЦИВІЛЬНОГО РИЗИКУ

Суспільство, досі зорієнтоване на соціальну динаміку, прогрес, сьогодні переорієнтовується на забезпечення безпеки, на запобігання найрізноманітнішим ризикам. Сучасна наука намагається досліджувати різноманітні категорії лиха та небезпеки, а поняття ризику аналізувати, як нову форму суспільного виробництва [1, с. 4]. Але, на жаль, в цьому розвитку не завжди враховуються всі аспекти правничої науки. Одним із таких аспектів виступає ризик, який досліджується в сучасній юридичній науці фрагментарно, в рамках практики правоохоронної діяльності, цивільного, кримінального та адміністративного права.

Вітчизняна цивілістична доктрина виходить з традиційної тенденції інтерпретації категорії ризику у цивільному праві за аналогією із трудовим та кримінальним правом, де обґрунтованість ризику регламентується за допомогою критеріїв припустимості ризику [5, с. 12]. Аналогічний підхід прихильники цього погляду пропонують застосовувати до розуміння цивільно-правової категорії ризику, зокрема, обмежити можливість ризикувати в цивільно-правових відносинах, закріпивши у Цивільному кодексі норму про нормальний, припустимий, звичайний ризик [5, с. 12].

За зазначених підстав "обґрунтований ризик" (обумовлений завданням стимулювати працівників до більш рішучих, ризикованих дій у трудовій діяльності) виступає як обставина, що виключає дисциплінарну та матеріальну відповідальність, або злочинність діяння.

У зв'язку із зазначеним, ризик у відносинах, що регулюються трудовим та кримінальним правом, є винятком з правил, що регламентують діяльність працівника (посадові інструкції, накази тощо). Учасники ж цивільно-правових відносин, навпаки, не потребують стимулювання ініціативи, тому що вони, на відміну від найманих працівників, діють в своїх інтересах.

Ринковим відносинам об'єктивно властивий ризик у зв'язку із високою мірою невизначеності в економічних процесах. Таким чином, ризик у цивільно-правових відносинах вважають не винятком та обставиною, що виключає відповідальність, а нормальною властивістю цих відносин, наслідки яких може бути виражено у вигляді збитків, які повинні бути розподілені серед учасників відносин [5, с. 12].

Проте варто погодитись, що дослідження категорії ризику у цивільному праві через призму обґрунтованості (нормальності), є неприйнятним, оскільки зазначений підхід обмежує економічну самостійність суб'єктів цивільно-правових відносин та суперечить змісту ст. 42 Конституції України.

Отже, пропонуються наступні ознаки категорії ризику 1) ризик - можливість настання небезпечних та шкідливих наслідків правомірного характеру в результаті об'єктивного випадку і випадково неможливих дій, що полягають в усвідомленому допущенні негативних, у тому числі невідшкодованих, майнових наслідків, обтяжених впливом зовнішньої інфраструктури [6, с.2]; 2) має комплексний характер і може відноситись до різних галузей знань – юриспруденції, економіки, медицини, психології, спорту, тощо; 3) оскільки виживання людини не гарантовано самою природою, воно стає для людини практичним завданням, неможливим без ризику; 4) адекватне до сучасної реальності поняття ризиків не передбачає нічого виняткового, є характерним для повсякденного життя і, в той же час, підрозуміває елемент невизначеності; 5) сміливий, ініціативний вчинок, дія зі сподіванням щастя, успіху, позитивного результату; 6) можливість збитків або неустойки у будь - якій справі; 7) існування суб'єктів права та держави сьогодні слід розглядати через категорію щоденного ризику, яка реально супроводжує всі суспільно – політичні процеси сучасного світу, та якою просякнуті всі можливі інститути сьогодення: право, політика, особисте, фінансове, суспільне життя тощо; 8) ризик є мірою безпеки – найважливішим кроком у вирішенні проблеми керування ситуацією, яка характеризується наявністю потенційних факторів, здатних несприятливо впливати на людину, суспільство, природу; 9) виробництво суспільного статку в індустріально розвинутому суспільстві супроводжується виробництвом ризиків [1,с.1]; 10) ризики є всезагальними, універсальними, непередбачуваними та неусувними, тому що сучасна наука все ще недостатньо обізнана стосовно реальних проблем та їх виникнення, поширення та концентрації у природному та штучному Середовищі [1,с.1]; 11) ризики "демократичні", тому що, в кінцевому рахунку, вражають як своїх виробників, так і жертви [1, с.1]; 12) ризики знецінюють виробничі блага, природні ландшафти, простір, придатні для життєдіяльності людини [1,с.1]; 13) ризик модернізується, стає

компактним та споживним (дискета з комп'ютерним вірусом, вибухівка у валізі, юридично "замасковані" несприятливі фінансові наслідки кредитного договору, за якими можна позбутися майна тощо) [6,с.70]; 14) при розподілі ризику слід виходити не лише із суто економіко - правових міркувань, але й враховувати соціальну складову проблеми[5, с. 10]; 15) органи держави повинні брати на себе основний тягар несприятливих наслідків ризикових ситуацій, впорядкованих правовими нормами, які вони створюють та реалізують своєю безпосередньою діяльністю, що прямо передбачено ст. 56 Конституції України; 16) серед важливих складових елементів видів ризиків доцільно виокремити як універсальний фактор – психологічний (людський фактор), адже жодна галузь активної діяльності людини не гарантована від виникнення несподіваних проблем, породжених останнім, запобігти чому не здатні найсучасніша техніка та устаткування (помилка із трагічними наслідками через неухважність, поганий настрій або самопочуття політика, оператора АЕС, авіадиспетчера, водія, лікаря тощо).

Важливою ознакою ризику є правомірність - це сукупність певних юридичних компонентів, що призводить ризик (як альтернативу вибору) у відповідність до діючого законодавства. Такими компонентами є наступні: а) він не суперечить правовим принципам (або регламентований або визначений ними); б) враховані всі об'єктивно можливі наслідки (як максимально позитивні варіанти розвитку подій); в) є єдиним реальним виходом із ситуації (кількість альтернативних варіантів знижено до мінімуму або варіанти взагалі відсутні); г) вірогідні позитивні наслідки такого діяння значно перевищують можливу шкоду, негативні наслідки (з осмисленням вірогідності настання негативного результату) [3, с. 2].

Висновок.

Вищезазначені компоненти ризику визначають, що його склад неможливо аналізувати лише з точки зору однобічних уявлень про ризик, як вірогідність настання позитивних чи негативних наслідків, невдачею або можливостями збитків в результаті реалізації обраного алгоритму вирішення проблеми (задачі, ситуації) за умов недостатньої інформованості або невизначеності [6, с. 15].

Список використаних джерел

1. Александрова О.А. Риск - не всегда благородное дело. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://samlib.ru/a/>
2. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну/ Пер. с нем. В. Седелника и Н. Федоровой; Послесл. А. Филиппова. - М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://gendocs.ru/>
3. Беззубов Д. Про тлумачення «ризикознавства» в юридичній науці України. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.google.com.ua/>
4. Костерин В.: Юристы должны найти способ защитить окружающую среду в интересах сегодняшних и будущих поколений. [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://www.dsnews.ua/>
5. Мартиросян А. Г. Категория риска в гражданском праве Российской Федерации: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.03 – гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право /А. Г. Мартиросян; науч. рук. А. М. Рабец. - М.,2014. -24 с. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.rlib.yar.ru:8088/cgi-bin/irbis64r_01/cgiirbis
6. Риск в философском измерении: Летняя философская школа "Голубое озеро - 2004": Материалы / Новосиб.гос.ун-т. Новосибирск, 2004. - 258 с. [Электронный ресурс].-Режим доступа: file:///nauka/trugk_filshkola.pdf
7. Шарафутдинов Артур Шамилевич, Категория «риск» в современном гражданском праве. [Электронный ресурс].- Режим доступа: <http://jurnal.org/articles/2008/uri7.html>